

Allmän SiS-rapport
2001:5

Sluten ungdomsvård år 2000

Intagna och frigivna ungdomar m m

Av Kerstin Johansson, Anette Schierbeck, Margareta Wihlborg

FÖRORD

Statens institutionsstyrelse (SiS) fick den 1 januari 1999 ett nytt verksamhetsområde, verkställighet av påföljden sluten ungdomsvård enligt lagen (1998:603) om sluten ungdomsvård. Den nya påföljden ersätter fängelse för de yngsta lagöverträdarna. SiS har fortlöpande följt upp utvecklingen av sluten ungdomsvård och presenterar nu årsrapporten för år 2000.

Rapporten inleds med en redovisning av fakta som rör ungdomar som tagits in för att verkställa sluten ungdomsvård. Planeringssekreterarna Kerstin Johansson och Margareta Wihlborg har analyserat och sammanställt denna del av rapporten. Margareta Wihlborg står för analysen av socialtjänstens yttrande och domstolarnas skäl att döma till sluten ungdomsvård respektive avsnittet om utveckling inom sluten ungdomsvård. Juristen Anette Schierbeck svarar för sammanställningen av överklagade beslut till länsrätten angående verkställighet av sluten ungdomsvård.

Rapporten fokuserar på sluten ungdomsvård år 2000, men ger också en bild av utvecklingen de två år lagen varit i kraft.

Stockholm den 2 mars 2001

Sture Korpi
Generaldirektör

Innehållsförteckning

FÖRORD

Innehållsförteckning	2
SAMMANFATTNING	3
Inledning	5
Beläggning den sista varje månad	5
De nyintagna ungdomarna år 2000	5
Ungdomarnas ålder vid intagningen	6
Strafftiderna	6
Utvisade i domen	7
Domstol	7
Brottlighet	7
Kommuntillhörighet	7
Tidigare placeringar inom SiS	8
Överföring till rättspsykiatrisk vård	9
Verksamheten vid institutionerna	9
Ungdomar som frigivits efter verkställighet av sluten ungdomsvård år 2000	9
Avvikningar	9
Överklagade beslut om verkställighet av sluten ungdomsvård	10
Placering enligt 9 § LSU	10
Placering enligt 14 § LSU	10
Vistelse utanför institutionen enligt 18 § LSU	10
Övriga beslut	11
Socialtjänstens yttranden och domstolens skäl att döma till LSU	11
Socialtjänstens förslag: vård på institution	12
Socialtjänstens förslag: öppenvård	12
Socialtjänstens förslag: sluten ungdomsvård	13
Förslag saknas från socialtjänsten	13
Kommentar	13
Utvecklingsarbete inom sluten ungdomsvård	14
Konsekvenser av den höga beläggningen	14
Utredning om sluten ungdomsvård	14
Seminarier med avdelningsföreståndare	16
Utveckling av behandlingsinnehåll	16
Förbättrade beslutsunderlag	16
Samverkan med socialtjänsten	17

SAMMANFATTNING

Sluten ungdomsvård infördes den 1 januari 1999 som en ny påföljd för ungdomar 15–17 år som begått brott. Strafftiden, som bestäms utifrån brottets straffvärde, utmätts av allmän domstol till mellan 14 dagar och 4 år. Sluten ungdomsvård skall verkställas vid ett särskilt ungdomshem, där den unge skall få vård och behandling för sina problem. Påföljden är avsedd att ersätta fängelse för de yngsta lagöverträdarna. Någon skärpning av påföljdspraxis är inte avsedd utan förutsättningarna är desamma som för dom till fängelse, d v s det krävs *synnerliga skäl*.

Antalet intagningar har ökat

Verksamheten sluten ungdomsvård har ökat kraftigt under året. Antalet intagningar har ökat från 49 ungdomar år 1999 till 87 år 2000, en ökning med 78 procent. Årsbehovet beräknades inledningsvis till 10 årsplatser, men antalet dömda har successivt ökat och hösten 2000 har ett 60-tal platser behövts för att tillgodose behovet. SiS planerar för 60 platser i verksamhetsplanen för år 2001, men beräknar att det behövs ytterligare platser för att motsvara behovet. Att antalet långtidsdömda ökar inom SiS och att den genomsnittligt utdömda strafftiden ökat tyder på att antalet intagna ungdomar kommer att fortsätta öka.

Ungdomarna har blivit yngre

Samtliga intagna år 2000 var pojkar. Medelåldern var 17 år vid intagningen. Andelen 15 och 16-åringar har emellertid ökat från ca 16 till 22 procent. Ca 29 procent av ungdomarna var 18 eller 19 år vid intagningen, vilket är en minskning med ett par procent sedan 1999.

Storstadfenomen

Sluten ungdomsvård är huvudsakligen ett storstadfenomen. Totalt ca 60 procent av ungdomarna kommer från Stockholm med kranskommuner, Göteborg eller Malmö. Mer än två tredjedelar av pojkarna har utländsk bakgrund (en eller båda föräldrarna födda utomlands).

Brott med våldsinslag

80 av de 87 pojkarna (ca 92%) var dömda för brott med våldsinslag. 60 procent har dömts för rån, 40 procent för misshandel och bara 7 pojkar (8%) för brott utan våldsinslag (t.ex. stöld, tillgrepp av fortskaffningsmedel och mened).

Längre genomsnittlig strafftid

Strafftiderna varierar mellan 1 månad och 4 år. Den genomsnittliga strafftiden är 10,2 månader, en ökning från 8,5 månader år 1999. Den vanligaste strafftiden är fortfarande 6 månader.

27 procent har tidigare vårdats inom SiS

28 ungdomar (27%) har tidigare vårdats inom SiS enligt LVU. 5 av pojkarna som tidigare vårdats omhändertogs också av socialtjänsten i samband med aktuellt brott i stället för att häktas. En större andel av 15- och 16-åringarna har vårdats inom SiS tidigare än de äldre pojkarna.

Frigivna ungdomar får sällan fortsatt vård inom SiS

70 ungdomar, 68 pojkar och 2 flickor, har frigivits under året efter fullgjord verkställighet. De frigivna ungdomarna har en kortare genomsnittlig strafftid än de som tagits in under året. Pojkar eller flickor med en längre strafftid än 16 månader har ännu inte frigivits.

Möjligheten för socialtjänsten att använda LVU för fortsatt vård inom SiS efter frigivningen har använts för bara 4 ungdomar. I ett fall stannade en pojke kvar på ungdomshemmet för frivillig vård enligt Socialtjänstlagen. Kanske beror detta på att många av de frigivna ungdomarna kommit upp i övre tonåren och att strafftiderna/vårdtiderna är förhållandevis långa.

20 pojkar avvek under året vid totalt 31 tillfällen

20 pojkar avvek vid totalt 31 tillfällen. Vid 13 tillfällen återkom pojkarna inom 1 dygn, och vid ytterligare 5 tillfällen inom 3 dygn. Några pojkar har varit borta längre tid och det finns misstankar att de vistas utomlands. Hälften av avvikningarna var utbrytningar från låsta avdelningar. Ett stort antal vistelser utanför institutionen beviljades under förutsättning att den unge stod under betryggande bevakning av personal. Bara vid 7 tillfällen avvek pojkar vid sådana vistelser. 5 pojkar misskötte sina obevakade permissioner och återkom inte i tid till institutionen.

Inga överklagade beslut om verkställighet ändrades av länsrätten

Under år 2000 överklagades 23 beslut angående verkställighet av sluten ungdomsvård till länsrätten. Besluten rörde sig huvudsakligen om placering och vistelse utanför institutionen. I samtliga fall avtog länsrätten den unges överklagande.

Socialtjänstens förslag och domstolens skäl att döma till sluten ungdomsvård

I rapporten analyseras socialtjänstens yttrande till domstolen och de skäl domstolen anger att döma till sluten ungdomsvård. Analysen omfattar yttrandena och domar gällande ett representativt urval av 34 av de 87 pojkar som togs in år 2000. I 11 fall föreslog socialtjänsten institutionsvård, och i 7 fall öppenvård. Socialtjänsten föreslog sluten ungdomsvård i 10 fall och förslag saknades i 7 fall.

Domstolen anger brottslighetens art och brottens straffvärde som skäl att döma till sluten ungdomsvård. Återfall i brott under pågående vård inom socialtjänsten eller skyddstillsyn var skäl till frihetsberövande. I åtskilliga fall ansågs inte socialtjänstens insatser som tillräckligt ingripande, detta oavsett om förslaget till vård rörde öppenvård eller vård enligt LVU med placering inom SiS.

SiS vidareutvecklar vården och verkställigheten

I sista avsnittet redovisas en del av det utvecklingsarbetet som bedrevs inom sluten ungdomsvård under året. En utredning av en extern utredare belyser bl a integrationen mellan ungdomar som vårdas enligt LVU och som dömts till sluten ungdomsvård och behovet av metodutveckling inom verksamhetsgrenen. Utvecklingsinsatserna år 2000 handlade om utveckling av behandlingsinnehåll, samverkan med socialtjänsten och åtgärder för att förbättra de underlag som ligger till grund för beslut inom verkställigheten m m.

SLUTEN UNGDOMSVÅRD ÅR 2000

Inledning

I denna rapport redovisas kortfattat information om ungdomar som intagits för att verkställa en dom enligt lagen om sluten ungdomsvård (LSU) år 2000. Uppgifterna har hämtats från det klient- och institutionsadministrativa systemet KIA, domarna och socialtjänstens yttranden. 87 ungdomar, samtliga pojkar har intagits vid något ungdomshem, företrädesvis på en sluten mottagningsavdelning. 70 ungdomar har frigivits efter avslutad verkställighet under samma tidsperiod (en pojke har frigivits två gånger).

Överklagade beslut om verkställighet av sluten ungdomsvård redovisas. Därefter följer en analys av socialtjänstens förslag till yttrande och domstolens skäl att döma till sluten ungdomsvård. Det sista avsnittet belyser SiS utvecklingsarbete inom sluten ungdomsvård.

Den 30 juni 2000 var 51 ungdomar intagna för LSU. Antalet intagna för verkställighet av sluten ungdomsvård en viss dag fortsatte att öka och den 31 december 2000 var 59 ungdomar intagna.

Beläggning den sista varje månad

Antalet ungdomar intagna för LSU redovisas per den sista varje månad. Antalet intagna ungdomar har ökat även år 2000.

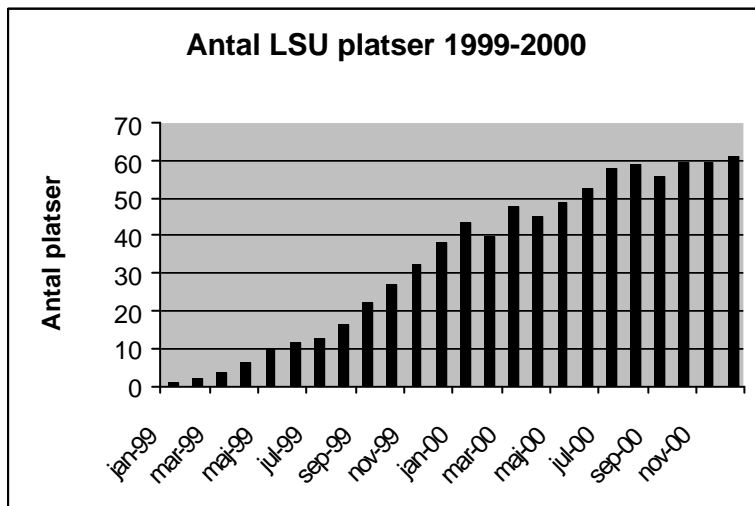

Diagram Antal utnyttjade platser på särskilda ungdomshem för ungdomar som blivit dömda till sluten ungdomsvård

De nyintagna ungdomarna år 2000

År 2000 gjordes 88 intagningar av 87 pojkar på särskilt ungdomshem för verkställighet av sluten ungdomsvård. Antalet intagningar har ökat med ca 80 procent under året. År 1999 gjordes 49 intagningar av 48 pojkar. Ingen flicka har tagits in under år 2000. Drygt två tredje-

delar av de intagna ungdomarna hade utländsk bakgrund (en eller båda föräldrarna födda utomlands). Två pojkar var adopterade.

Ungdomarnas ålder vid intagningen

Ungefär hälften av ungdomarna var 17 år vid intagningstillfället. Både medelålder och medianålder var 17 år.

Endast 3 pojkar var 15 år. Andelen ungdomar som var 15 eller 16 år vid intagningen ökade emellertid från ca 16 procent 1999 till ca 22 procent år 2000.

Ca 29 procent av ungdomarna var 18 eller 19 år vid intagningstillfället, vilket är en minskning med ett par procent sedan år 1999.

Tabell 1. Ungdomarnas ålder vid intagningen redovisat i antal och procent. (N=87)

Ungdomarnas ålder	Antal ungdomar
15 år	3 (3,5%)
16 år	16 (18%)
17 år	43 (49,5%)
18 år	24 (28%)
19 år	1 (1%)
<i>Antal ungdomar</i>	<i>87 (100%)</i>

Strafftiderna

Den genomsnittliga strafftiden var 10,2 månader och mediantiden 8 månader. Strafftiderna varierade mellan 1 månad och 4 år. Den vanligaste strafftiden var 6 månader (16 ungdomar). 46 procent av ungdomarna hade dömts till strafftider 6 månader eller lägre. 7 ungdomar hade dömts till två år eller längre tid.

Den genomsnittliga strafftiden ökade från ca 8,5 månader år 1999 till 10,2 månader år 2000.

Tabell 2. Ungdomarnas strafftid redovisat i antal och procent. (N=87)

Strafftid	Antal intagna
1–3 mån	13 (15%)
4–6 mån	27 (31%)
7–12 mån	28 (32%)
13–23 mån	12 (14%)
24 mån eller mer	7 (8%)
<i>Antal ungdomar</i>	<i>87 (100%)</i>

Utvisade i domen

Två 17-åriga pojkar var dömda till utvisning efter avtjänat straff. Den ene pojken var dömd till sluten ungdomsvård 3 år och den andra 17-åringen till 3 månader. Båda pojkarna saknade familj i Sverige.

Domstol

Totalt hade 87 pojkarna 90 domar. Tre pojkar var dömda vid två tillfällen vardera.

Tabell 3. Antal domar om sluten ungdomsvård redovisade per domstol.
(N=90)

Domstol	Antal domar
Svea hovrätt	19
Göta hovrätt	4
Hovrätten för Skåne och Blekinge	4
Hovrätten för Västra Götaland	5
Stockholms tingsrätt	11
Göteborgs tingsrätt	7
Örebro tingsrätt	6
Huddinge tingsrätt	5
Tingsrätten i Sollentuna , Lund och Trelleborg	4
Tingsrätten i Uppsala och Västerås	2
Tingsrätten i Jakobsberg, Solna, Gotland, Falun, Mjölby, Norrköping, Helsingborg, Malmö, Varberg, Borås, Uddevalla, Östersund, Piteå	1
<i>Totalt</i>	<i>90</i>

Mer än en tredjedel av domarna (36%) var avkunnade av hovrätt. Övriga domar var meddelade av 22 olika tingsrätter.

Brottslighet

80 av de 87 ungdomarna (92%) har dömts för brott med våldsinslag.

- 2 pojkar har dömts för mord och 3 för försök till mord.
- 52 pojkar (ca 60%) har dömts för rån.
- 35 pojkar (ca 40%) har dömts för misshandel eller grov misshandel.
- 3 pojkar har dömts för sexualbrott och 1 pojke för mordbrand.

Enbart 7 av de intagna pojkarna (ca 8%) har dömts för brott som inte har våldsinslag, stöld, tillgrepp av fortskaffningsmedel, mened m m.

Kommuntillhörighet

Ungdomarna hade sin hemvist i 37 olika kommuner från Ystad i söder till Piteå i norr.

Nästan 40 procent av ungdomarna kom från Stockholm och dess kranskommuner. Ungefär 10 procent av ungdomarna kom från Göteborg och lika stor andel från Malmö.

Tabell 4. De dömda ungdomarnas kommuntillhörighet redovisat på antal ungdomar per kommun. (N=87)

Kommuntillhörighet	Antal ungdomar
Stockholm	13
Göteborg	8
Malmö	7
Örebro	6
Botkyrka	5
Sollentuna	5
Huddinge	4
Uppsala	3
Västerås	3
Upplands Väsby	2
Sigtuna	2
Uddevalla	2
Trelleborg	2
Flen, Haninge, Järfälla, Norrköping, Lund, Vänersborg, Finspång, Falkenberg, Mariestad, Linköping, Vellinge, Munkedal, Mjölby, Ny-näshamn, Piteå, Lindesberg, Helsingborg, Österåker, Borlänge, Linköping, Södertälje, Stenungsund, Eskilstuna, Ystad	1
Saknar kommuntillhörighet	1
<i>Totalt</i>	<i>87</i>

Tidigare placeringar inom SiS

49 av de 87 pojkarna (ca 57%) har inte varit placerade hos SiS innan den aktuella verkställigheten av slutna ungdomsvård.

28 av pojkarna (ca 32%) har tidigare vårdats inom SiS enligt LVU. 5 av pojkarna som vårdats tidigare omhändertogs i samband med det aktuella brottet och placerades på nytt inom SiS i stället för att häktas. I tabellen nedan redovisas antal och andel ungdomar i olika åldersgrupper som vårdats hos SiS innan den aktuella verkställigheten. Pojkarna födda år 1984 eller 1985 har i störst omfattning vårdats inom SiS tidigare.

Tabell 5. Antal pojkarna som tidigare vårdats inom SiS fördelade efter födelseår.

Födelseår	Antal intagna	Antal som tidigare vårdats inom SiS
1981	8	2 (25%)
1982	43	14 (33%)
1983	28	7 (25%)
1984-85	8	5 (63%)
<i>Totalt</i>	<i>28</i>	<i>28 (100%)</i>

10 pojkarna (ca 11%) var placerade hos SiS inför rättegången. Flertalet av pojkarna omhändertogs av socialtjänsten i stället för att häktas.

Överföring till rättspsykiatrisk vård

En 16-årig pojke överfördes från en SiS-institution till Karsuddens sjukhus för rättspsykiatrisk vård. Pojken återkom till SiS-institutionen efter ungefär en vecka.

Verksamheten vid institutionerna

De ungdomar som dömdes till sluten ungdomsvård fick omgående plats på ett ungdomshem. De dömda ungdomarna prioriterades framför ungdomar som vårdas enligt LVU och väntetider uppstod i denna verksamhetsgren. Platsbristen medförde också att planeringen av de dömdas verkställighet inte fullt ut kunde göras utifrån vårdbehov och närhetsprincip och det var svårt för både ungdomar och personal att planera och därmed förutse verkställigheten. Det fanns inte tillräckligt med platser på behandlingsavdelningar och ungdomar fick därför stanna alltför lång tid på akut- och mottagningsavdelningar.

Ungdomar som frigivits efter verkställighet av sluten ungdomsvård år 2000

År 2000 frigavs 70 ungdomar, 68 pojkar och två flickor, efter verkställighet av sluten ungdomsvård.

Tabell 6. Redovisning av de frigivna ungdomarnas ålder och antal vid frigivningstillfället. (N=70)

Ålder vid frigivningen	Antal ungdomar
15	1 (1%)
16	6 (9%)
17	19 (27%)
18	34 (49%)
19	10 (14%)
<i>Totalt</i>	<i>70 (100%)</i>

Som framgår av tabellen var majoriteten av ungdomarna (63%) 18 eller 19 år vid tidpunkten för frigivningen. 24 av ungdomarna kom från Skåne län och 21 från Stockholms län. 8 ungdomar frigavs till Göteborgs län.

De frigivna ungdomarna hade en medelstrafftid på ca 6,4 månader. Den vanligaste strafftiden var 6 månader. 56 procent av ungdomarna hade avtjänat 6 månader eller därunder. Strafftiderna varierade mellan 1 och 16 månader. Ingen av ungdomarna med strafftider 2 år eller längre har således frigivits ännu.

3 pojkar och 2 flickor stannade inom SiS för fortsatt vård, 4 enligt LVU och 1 frivilligt.

Avvikningar

År 2000 avvek 20 ungdomar, samtliga pojkar, vid sammanlagt 31 tillfällen. 13 ungdomar avvek vid ett tillfälle och 7 ungdomar två gånger eller fler. 2 ungdomar var fortfarande avvikna vid årsskiftet. Mer än hälften av avvikningarna skedde från en läsbar eller sluten avdelning.

Överklagade beslut om verkställighet av sluten ungdomsvård

SiS har under år 2000 fattat en mängd beslut angående verkställighet av sluten ungdomsvård, t.ex. beslut om placering och vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet.

Under år 2000 har 23 beslut angående verkställighet av sluten ungdomsvård överklagats av den intagne. I 22 fall har besluten fattats av SiS huvudkontor och överklagats till Länsrätten i Stockholms län. Ett beslut gällande omhändertagande av egendom har också överklagats. Detta beslut fattades av en institutionschef och överklagades till Länsrätten i Norrbottens län.

I samtliga fall har överklagandet avslagits i länsrätten. 2 domar har överklagats till kammarrätten men prövningstillstånd har inte meddelats. 3 ungdomar överklagade mer än en gång. 2 ungdomar överklagade beslut fattade vid 2 olika tillfällen och 1 överklagade vid 3 tillfällen.

Fördelningen över inkomna överklagade beslut fördelade sig jämt över året, 12 överklaganden kom in under det första halvåret 2000 och 11 under det andra halvåret.

I de flesta fall var handläggningstiden i länsrätten kort, från en dag till ett par veckor. Vid några enstaka tillfällen var handläggningstiden längre än två månader.

Placering enligt 9 § LSU

I 5 fall har det överklagade beslutet rört placering enligt 9 § LSU. I 3 fall rörde överklagandet bl.a. tidpunkten för inställelse. Alla 3 ville inställa sig vid en senare tidpunkt. Länsrätten fann att LSU inte innehåller någon laglig möjlighet till uppskov med verkställigheten. I 1 fall var det fråga om vid vilken institution den dömde skulle placeras. Den unge ville ha en placering närmare hemorten. Länsrätten avslag överklagandet med motiveringen att det inte verkade finnas någon likvärdig placering som var lämpligare. I det sista fallet – som också gällde placering närmare hemorten – återkallade den unge sitt överklagande.

Placering enligt 14 § LSU

I 10 fall har det överklagade beslutet rört omplacering enligt 14 § LSU. Ungdomarna har påbörjat verkställighet och har under en tid vistats på något av ungdomshemmen. Flertalet ungdomar anförde som skäl till förflyttning att de ville närmare hemorten eller till ett hem där de tidigare vistats. Länsrätten avslag överklagandena med motiveringen att det inte fanns någon annan lämplig plats och att den aktuella placeringen för ungdomen inte var olämplig. I 1 fall har den unge återkallat sitt överklagande. I två fall har länsrättens domar överklagats till kammarrätten. Kammarrätten har dock inte meddelat prövningstillstånd.

Vistelse utanför institutionen enligt 18 § LSU

I 6 fall har beslutet rört vistelse utanför institutionen enligt 18 § LSU. I 4 av fallen har länsrätten som skäl för avslag främst åberopat att den dömde gjort sig skyldig till allvarlig brottslighet och bara avtjänat en mindre del av straffet. I övriga 2 fall har de unga återkallat sitt överklagande.

Övriga beslut

I 1 fall har beslutet rört omhändertagande av egendom – svampar och vattenpipor – enligt 15 § LSU. Länsrätten i Norrbottens län avslog överklagandet med motiveringen att såväl vattenpiporna som svamparna utgör sådana föremål som till följd av deras möjliga användningssätt kan vara till men för vården och/eller ordningen inom behandlingshemmet.

Ett annat fall rörde det överklagande beslutet beräkning av verkställighetstid enligt 11 § LSU. Det handlade om en pojke som under en vistelse utanför hemmet inte uppfyllde de villkor man från hemmet kommit överens om. Han vistades således utanför hemmet utan lov. Han blev sedermera omhändertagen av polisen och fördes tillbaka till ungdomshemmet. Med anledning av att han vistats olovligt utanför hemmet fattades ett nytt beslut om slutdag för verkställigheten. Frågan i målet var hur många dagar som skulle räknas in i verkställighetstiden. Institutionschefen beslutade att sex dagar inte skulle räknas in medan huvudkontoret kom fram till att tre dagar inte skulle räknas in. Ärendet överlämnades till länsrätten där den unge emellertid återtog överklagandet och länsrätten skrev av målet. Huvudkontorets beslut om tre dagar stod således fast.

Socialtjänstens yttranden och domstolens skäl att döma till LSU

Socialtjänsten anklagas med jämna mellanrum för att av ekonomiska skäl inte bidra med adekvata vårdinsatser för unga lagöverträdare utan istället avvakta en dom på sluten ungdomsvård. För att få en fördjupad bild av socialtjänstens förslag till insatser vid en fällande dom och domskälen för sluten ungdomsvård har utredaren gjort en genomgång av socialtjänstens yttrande och domstolens skäl att döma till sluten ungdomsvård i 34 fall.

Urvalet har gjorts så att för ungdomar födda åren 1981–1983 har var tredje ungdom i födelseordning valts ut för analys av yttranden och domskäl. Samtliga yttranden och domskäl för pojkar födda åren 1984 och 1985 har också analyserats. I tre akter saknades socialtjänstens yttranden. Dessa fall har därför bytts till den pojke med närmast efterföljande födelsedatum.

Tabell 7. Antal ungdomar per åldersgrupp där socialtjänstens yttranden och domstolens skäl att döma till LSU analyserats

Födelseår	Antal analyser
1981	2
1982	15
1983	9
1984	7
1985	1
<i>Totalt</i>	<i>34</i>

Det är inte alltid det går att utläsa klart vilka insatser socialtjänsten planerar att vidta vid fällande dom. Det har därför funnits visst utrymme för egen tolkning i vissa fall.

Socialtjänsten har nästan genomgående lämnat ett yttrande där de planerade insatserna beskrivs, men där en tydlig vårdplan saknas.

Tabell 8. Socialtjänstens förslag till insats vid fällande dom fördelat på antal ungdomar. (N=34)

Socialtjänstens förslag	Antal ungdomar
LVU plac inom SiS	6
LVU plac utom SiS	3
Placering enligt SoL	2
Öppenvård/mellanvård	7
LSU	10
Inget förslag	6
<i>Totalt</i>	<i>34</i>

Socialtjänstens förslag: vård på institution

I totalt 11 fall har socialtjänsten föreslagit institutionsvård. Majoriteten av dessa avser placering enligt LVU.

Ungdomar där socialtjänsten föreslagit överlämnande till vård inom socialtjänsten med institutionsplacering har dömts till strafftider mellan 2 månader och 1 år 8 månader. I 2 fall nämns inte socialtjänstens plan för den unge i domskälen. Det vanligaste skälet för dom på sluten ungdomsvård är att socialtjänstens insatser inte är tillräckligt ingripande. Det gäller även fall där socialtjänsten föreslagit vård enligt LVU med placering på SiS-institution. Återfall i brott och att pojken "ej tagit lärdom av tidigare domar" anges också som skäl.

I 1 fall har socialtjänsten inte fått vårdplats på SiS-institution vid beslut om omedelbart omhändertagande och därför var överlämnade till vård inom socialtjänsten inget alternativ enligt domstolen. En 16-årig pojke dömdes till sluten ungdomsvård dels med hänvisning till brottets höga straffvärde och dels till att pojkens attityd till brott är "överslätande". Pojken och hans far "syns inte uppskatta socialtjänstens försök att hjälpa pojken att inse allvaret i brottsligheten." Vård inom socialtjänsten angavs ej vara tillräckligt ingripande påföljd.

Socialtjänstens förslag: öppenvård

I 7 fall har socialtjänsten föreslagit öppenvård i yttrandet Socialtjänsten anger i flera fall att LVU inte är tillämpligt och att det är tillräckligt med öppenvård för den unges tillrättaförande. Öppenvårdsinsatserna är i några fall väl specificerade genom redogörelse för antal strukturerade samtal i kombination med ungdomstjänst. I några fall rör det sig om intensiva öppenvårdsinsatser i kombination med regelbunden droganalys. I ett fall handlar insatserna enbart om stödkontakt med familjen. I ett yttrande är socialtjänstens förslag till insatser svårtolkat och motsägelsefullt. Socialtjänsten skriver om en pojke som dömts till flera tidigare domar till vård inom socialtjänsten och skyddstillsyn att socialtjänstens insatser inte bedöms som tillräckliga för att förhindra ytterligare brott. Plan för tvångsvård finns inte och pojken har avböjt vistelse på utredningshem. Socialtjänstens plan för pojken omfattar enbart stödboende.

Ungdomarna har dömts till sluten ungdomsvård i intervallet två till tio månader. I domskälen anges att socialtjänstens förslag inte är tillräckligt ingripande eller inte utgör tillräcklig reaktion på brottet. En domstol skriver exempelvis att balans mellan brottslighetens svårighetsgrad och samhällets reaktion kan uppfyllas endast genom ett frihetsberövande.

Socialtjänstens förslag: slutna ungdomsvård

I 10 fall föreslår socialtjänsten att den unge vid fällande dom skall dömas till slutna ungdomsvård. I tre fall anger socialtjänsten att deras resurser är uttömda. Trots omfattande insatser från socialtjänsten har misskötsamheten fortsatt. En plan för den fortsatta vården saknas. I ett fall föreslår socialtjänsten att den unge döms till "en påföljd med så lite manöverutrymme som möjligt, men med ett innehåll av en art som kan hjälpa pojken ut i samhället som en god medborgare" I några fall där den unge bagatelliserar brottet och inte kan inse allvaret i det inträffade föreslår socialtjänsten slutna ungdomsvård. I ytterligare några fall tar den unge, tillsammans med sin familj eller själv, avstånd från socialtjänsten, kommer inte på avtalade tider mm. I dessa fall anger socialtjänsten att de inte har förutsättningar att "föranstalta om lämplig vård".

Ungdomar där socialtjänsten i sitt yttrande föreslagit slutna ungdomsvård har dömts till strafftider mellan 1 månad och 4 år. Hälften av pojkarna har dömts till strafftider som understiger 1 år och hälften till strafftider 1 år eller längre. I 5 fall skrivs inget om socialtjänstens yttranden eller förslag i domen utan domstolen hänvisar till brottslighetens art och brottets straffvärde. Återfall i brott efter tidigare dom till vård inom socialtjänsten eller skyddstillsyn är andra faktorer som domstolen hänvisar till i domskälen i några fall. För den pojke som dömdes till slutna ungdomsvård 1 månad skriver domstolen att eftersom pojken, som tidigare dömts till överlämnande till vård inom socialtjänsten med ungdomstjänst, underlåtit att följa vårdplan och ungdomstjänst kan domstolen inte döma till skyddstillsyn. Domstolen hänvisar också till socialtjänstens yttrande och säger att det inte finns förutsättningar att på nytt döma till vård inom socialtjänsten.

Förslag saknas från socialtjänsten

I sex fall har socialtjänsten inte givit förslag på insatser vid en fällande dom. I hälften av fallen har den unge ensam eller familjen inte varit samarbetsvilliga eller anfört att de ej behöver insatser från socialtjänstens sida.

Pojkarna har dömts till strafftider som varierar mellan 2 månader och 1 år. I 3 fall hänvisar domstolen till socialtjänstens yttrande i de 3 övriga fallen kommenteras detta inte utan brottets art, det höga straffvärdet – och i 1 fall återfall i brott – anges som skäl till domen på slutna ungdomsvård.

Kommentar

Studien av socialtjänstens yttranden ger inget fog för misstanken att socialtjänsten i allmänhet försöker avlasta sig kostnader genom att inte föreslå tillräckliga insatser vid eventuellt fällande dom. I nästan en tredjedel av fallen (11 fall) föreslog socialtjänsten vård på institution vid fällande dom. I ytterligare 7 fall föreslog socialtjänsten öppenvård av skiftande intensitet. Socialtjänsten har i många fall vidtagit många och omfattande insatser för ungdomarna innan den aktuella brottsligheten, men inte lyckats hjälpa den unge att komma tillrätta med problematiken.

Domstolen hänvisar till brottslighetens art och straffvärde. Det är allvarliga brott, oftast med våld mot person, som pojkarna begått och som skulle givit långa fängelsestraff om de vore äldre. Domstolen angav synnerliga skäl att döma till fängelse och räknade om domen till slutna ungdomsvård eftersom ungdomarna ej fyllt 18 år då de begick brottet. Flertalet ungdomar förekom i belastningsregistret och hade begått nya brott under pågående vård inom socialtjänsten eller skyddstillsyn vilket också påpekades av domstolen som skäl att döma till fri-

hetsberövande. Socialtjänstens planerade insatser uppfattades inte som tillräckligt ingripande oavsett om det rörde sig om vård enligt LVU med placering på särskilt ungdomshem, frivillig institutionsplacering eller öppenvård.

Ungdomarna som dömts har i de flesta fall en problematisk bakgrund med relationsproblem och svårigheter att anpassa sig till skolan. Vad gäller de svenska ungdomarna har några sin bakgrund i familjer med omfattande sociala problem som missbruk och kriminalitet. Några pojkar uppgavs ha nynazistiska sympatier. Missbruk är inte särskilt vanligt förekommande. Flera av de dömda ungdomarna och deras familjer har traumatiska upplevelser från kriget i t ex Somalia eller Jugoslavien som försvårar relationerna inom familjen och anpassningen till det svenska samhället.

Det är påtagligt vid en genomgång att socialtjänsten i många fall haft svårt att nå fram till den unge och hans familj och upprätta ett samarbete kring den unge. Familjen har slagit ifrån sig erbjudande om hjälp och själv velat lösa sina problem. Vi vet att många familjer med bakgrund i andra kulturer har svårt att förstå socialtjänstens roll. I deras hemlandskultur är myndigheter kopplade till förtryck och korruption.

Utvecklingsarbete inom slutna ungdomsvård

Konsekvenser av den höga beläggningen

Den höga beläggningen och tillströmningen av ungdomar som dömts till slutna ungdomsvård har givit SiS svårigheter att planera den unges verkställighet så att den unge kan förutse när en flyttning till öppnare former eller en institution närmare hemorten kan komma ifråga. Placerings tiden på de slutna mottagningsavdelningarna har i flera fall blivit alltför lång. Trots den stora tillströmningen har ungdomar som dömts till slutna ungdomsvård inte behövt vänta på plats utan vård har kunnat ges omgående.

Utredning om slutna ungdomsvård

Under år 2000 har SiS arbetat för att följa och utveckla slutna ungdomsvård. Som ett led i detta fick socionomen Michael Tärnfalk våren 2000 uppdraget att göra en utredning om verksamheten slutna ungdomsvård (Utredningen är publicerad i sin helhet i SiS-rapport 2001:6). Utredaren skulle belysa fyra övergripande frågor:

- Integrationen av ungdomar som vårdas enligt LVU med ungdomar som dömts till LSU
- Personalens behov av metodutveckling
- Hur samverkan mellan institutionerna och socialtjänsten fungerat
- Hur samverkan mellan huvudkontoret och institutionerna fungerat.

Personal i olika befattningar vid fem ungdomshem har intervjuats kring frågeställningarna ovan. Fem socialsekreterare och två sektionschefer har också tillfrågats om sin syn på samarbetet mellan socialtjänsten och SiS. Intervjuerna genomfördes under våren och sommaren 2000, när lagen om slutna ungdomsvård funnits i drygt ett år. Utredningen kommer inom kort att ges ut som en rapport för diskussion inom myndigheten.

Integration på gott och ont

Intervjuerna med SiS personal ger ingen entydig bild av hur integrationen fungerar men påvisar en del svårigheter som uppstår med att förena en straffrättslig påföljd med vård och behandling på samma avdelningar. Olika bilder ges av de dömda ungdomarnas svårigheter och

motivation till behandling. Vissa anser att integrationen fungerar mycket bra och att det striktare regelverket har positiv inverkan även på LVU-vården, medan andra tycker att flexibiliteten kan försvinna inom LVU-vården genom att de LSU-dömnda kräver större säkerhetstänkande och framförhållning och de utåtriktade aktiviteterna begränsas. Det finns personal som tycker att det är lättare att motivera ungdomarna som dömts till ett tidsbestämt straff än de som vårdas enligt LVU. Men det finns också de som tycker tvärtom. Personalen på vissa institutioner tycker även att avdelningarna fått ett hårdare klimat genom integrationen av de dömda ungdomarna p g a det straffrättsliga i själva påföljden. De LSU-dömnda anses ha högre status på de integrerade avdelningarna, p g a sin grövre belastning men också p g a den tidsbestämda påföljden som skiljer sig från den obestämda tiden i LVU.

Gemensamt för de flesta är emellertid att de ser svårigheter med att fylla korta verkställighetstider med behandlingsinnehåll. Det är lättare att anpassa vården till ungdomar med längre strafftider. Kraven på samhällsskydd för de dömda kan ibland kollidera med den unges behandlingsbehov.

Samtal om brotten – nytt för SiS personal

Personalen talar med den dömda om domen och brotten, ibland i kontaktmannasamtalen och ibland i mer strukturerad form. Ungdomarnas brottsuppfattningar framkommer i behandlingsprogrammets beteendeanalyser eller kartläggningar av deras kriminalitet och missbruk. Ungdomarna har dålig insikt om hur allvarliga brott de begått och vad de gjort andra människor och mycket av personalens arbete går ut på att tala med ungdomarna om moral och värderingar. De anställda har gått igenom domen med den unge, diskuterar reaktioner på brottet, talar om offret. Att tala om brotten är något nytt i SiS verksamhet och vissa av de intervjuade känner en osäkerhet på området.

Samarbetet mellan SiS huvudkontor och institutionerna

Beslut om placering, vård i öppnare former samt vistelse utanför institutionen fattas på huvudkontoret för ungdomar som dömts till slutna ungdomsvård. Samarbetet mellan SiS huvudkontor och institutionerna fungerar bra och bilden är att huvudkontoret bistår institutionerna med lämplig utbildning och kunskap. Ett problem som lyfts fram är emellertid att platsbristen hindrar adekvata placeringar, liksom att ungdomar som omhändertagits enligt LVU inte får plats i tillräcklig omfattning.

De anställda önskar kompetensutveckling på olika områden: bl.a. krävs ingående kunskap om lagstiftningen för att kunna vara tydlig gentemot ungdomarna om verkställighetens innebörd, skyldigheter och rättigheter. Bättre kunskaper om t ex samtalsmetodik, konflikt- och krisbearbetning önskas också.

Samverkan mellan institutionerna och socialtjänsten

Personalen vid samtliga institutioner lyfter fram behovet av samarbete med socialtjänsten både avseende verkställigheten, utslussningen och insatser efter frigivningen. Kontakt tas med socialtjänsten i varje ärende. Ibland får institutionen lägga ner mycket arbete på att få fram en ansvarig handläggare inom socialtjänsten. Graden av samarbete med socialtjänsten varierar. I vissa fall fungerar samarbetet bra både vad gäller planering av vård och behandling och utslussning. I andra fall upplever personalen socialtjänstens engagemang som svagt. Många ungdomar vill emellertid inte ha med socialtjänsten att göra utan vill klara sig själva. De ungdomar som har en bra kontakt med sin socialsekreterare behåller oftast en god kontakt under institutionsvistelsen. Ungdomar som vill förändra sin situation vill också oftast ha kontakt med socialtjänsten.

Intervjuerna med socialsekreterarna visar att deras roll i samband med slutna ungdomsvård är oklar och diffus och att de inte fått någon eller otillräcklig utbildning i den nya lagstiftningen och de krav som ställs på socialtjänsten. Socialsekreterarna är osäkra om vilket ansvar de har, vad som krävs av dem och hur mycket de kan engagera sig. De upplever att de inte kan påverka den unges situation varken avseende vårdens innehåll, permissioner eller vård i öppnare former. Detta påverkar deras prioritering av och engagemang för de dömda ungdomarna. I de fall socialtjänsten samarbetat med SiS institutioner är de flesta huvudsakligen nöjda och menar att behandlingspersonalen gjort ett bra arbete.

Seminarier med avdelningsföreståndare

Våren och hösten 2000 samlade huvudkontoret avdelningsföreståndare och metodutvecklare/psykologer vid avdelningar där ungdomar verkställer slutna ungdomsvård. Syftet med seminarierna är att få till stånd en samsyn inom organisationen på verkställighetsfrågor samt att inspirera till utveckling inom behandlingen. Vid dessa träffar har kompletterande anvisningar för institutionernas underlag och beslut om vård i öppnare former avhandlats. Även regler för hur institutionen skall förfara vid avvikelser har presenterats. Därutöver har institutionerna fått tid för att informera om hur vården och behandlingen organiserats och utvecklats vid de olika institutionerna. Företrädare för kriminalvården har deltagit för att delge SiS personal sina erfarenheter av ungdomar inom kriminalvården. Michael Tärnfalk presenterade hösten 2000 sin utredning i detta forum. Återkommande diskussioner rörde givetvis integrationen av dömda ungdomar med ungdomar som vårdas enligt LVU. Andra diskussionsämnen var bl a straffet/verkställigheten inom SiS vårdorganisation och hur man kan förena båda aspekterna, dvs både ta hänsyn till att slutna ungdomsvård är ett straff samtidigt som den dömdes behandlingsbehov sätts i fokus.

Utveckling av behandlingsinnehåll

Utveckling av behandlingsinnehållet pågår på institutionerna. Strukturera programverksamhet där man arbetar med kriminaliteten t ex ART (Aggression Replacement Training) används nu på flera institutioner och avdelningar där dömda ungdomar vårdas. Samtal där brottet sätts i centrum utvecklas alltmer. Ett exempel på utvecklingsarbete är projektverksamheten med medlingsverksamhet som utvecklas vid Råby ungdomshem på Åsbogården där pojkar med långa strafftider vårdas. Ungdomarna ges möjlighet att bearbeta brottet bl a i enskilda samtal med psykolog. Flertalet elever har efter dessa samtal velat träffa offret i en medling som arrangeras av en extern medlare. Brottsoffren har inte velat träffa den dömda p g a rädsla. Ett arbete pågår nu att hitta andra vägar att nå fram till offren för att minska deras rädsla och obehag för att kunna genomföra medlingen.

Förbättrade beslutsunderlag

Besluten inom slutna ungdomsvård ligger på huvudkontoret. Placeringschefen fattar beslut om placering, vård i öppnare former samt vistelse utanför institutionen. Ungdomarna som dömts till slutna ungdomsvård har oftast begått allvarliga brott och det kan finnas risk för återfall. Ett arbete påbörjades under hösten för att förbättra beslutsunderlagen. Mallar med aspekter som skulle belysas togs fram. Samtidigt initierades ett projekt där en psykiater från rättspsykiatrien skall anlitas för fördjupade bedömningar som skall belysa dels den unges vårdbehov och dels risker för återfall. Detta arbete är en del av metodutvecklingsarbetet inom verksamhetsgrenen.

Samverkan med socialtjänsten

En god samverkan med socialtjänsten är en förutsättning för att de behandlingsinsatser som görs inom SiS skall ge resultat. Planeringen av verkställigheten skall göras tillsammans med socialtjänsten. De ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård har oftast mycket allvarliga problem på många områden och behov finns därför av fortsatta insatser på hemmaplan efter frigivningen.

Som Tärnfalks utredning visar (se ovan) har SiS personal och socialtjänsten ibland svårt att finna sina roller i samarbetet. Diskussioner har inletts med Svenska kommunförbundet och Kommunförbundet i Stockholms län om utveckling av samarbetsformerna inom sluten ungdomsvård. Ett arbete att ta fram gemensamma riktlinjer för samarbetet har påbörjats.